

private partnership. It intensifies the research in the field of education management, stimulating new ideas in a market-oriented philosophy of educational services and open educational space in the world and in Ukraine. The author has analyzed the studies of foreign and domestic researchers, acquainted with the concept of governance developed by UNESCO, international agencies such as World Bank, Organization for Economic Community and Development, etc., carried out terminological analysis of concepts such as "management", "governance", "administration". The analysis has shown strengthening of the vertical management block in terms of existence of the above-mentioned multilevel approach to the studied pedagogical reality and at the same time preservation of traditional management at the level of local bodies of education in England. In particular, the Eurydice study presents governance at the central/regional and local levels, as well as at the school level. Thus, the key notions of research-«system», «management», «governance» in the projection to the field of education are the subject of research of both domestic and foreign scientists. Based on the above mentioned analysis, the school education management system can be interpreted as a holistic, dynamic and exposed formation that is developing dynamically and consists of subsystems that interact in a coordinated and interconnected manner. Its purpose is to formulate, implement and evaluate educational policy, as well as governance at various levels (national, regional, local) through management institutions.

Key words: *governance, management, leadership, education, system, accountability, standards, administration, power.*

УДК 378.147.018.43

Ірина Діденко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID 0000-0003-2047-7239

Людмила Загоруйко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID 0000-0003-4250-3688

Олена Філатова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID 0000-0001-7585-3938

DOI 10.24139/2312-5993/2021.03/501-510

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ДО, ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ

У статті викладено проблеми викладання іноземної мови професійного спрямування, з якими стикалися викладачі та студенти до пандемії: недостатнє застосування системи контролю якості, розбіжності в кількості навчальних годин, відведених на вивчення іноземної мови на різних факультетах, низький рівень володіння англійською мовою серед вступників та недостатній – серед викладачів, низька якість методик оцінювання та тестів, зосередженість викладачів на дослідницькій та публікаційній активності замість розвитку педагогічної майстерності й опанування нових методів і прийомів навчання, змішані (за рівнем) навчальні групи, відсутність спеціалізації викладачів, або, навпаки, хибне уявлення викладачів іноземних мов щодо змісту освіти. Також у статті розглянуті проблеми, які додалися у період пандемії: перевантаженість викладачів, нестача в них цифрових знань та навичок, неможливість забезпечення об'єктивного оцінювання в дистанційному форматі, недостатній зворотній зв'язок між студентами і викладачами тощо. Також у статті

розглянуті шляхи, якими було вирішено переважну більшість перерахованих проблем і на основі узагальненого досвіду, а також відгуків студентів і викладачів зроблено прогноз щодо викладання іноземних мов у постпандемічний період.

Ключові слова: іноземна мова професійного спрямування, проблеми викладання, пандемія COVID-19, дистанційне навчання, оцінювання.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому суспільстві зростає потреба у швидкому обміні інформацією для поширення найкращих практик, упровадження інновацій та оптимізації процесів. Безсумнівно, такий обмін неможливий без володіння іноземними мовами взагалі та англійською мовою, як однією з найбільш поширеніших, зокрема. Отже, фахівці будь-яких напрямів мають спілкуватися іноземною мовою на рівні «впевненого користувача» для успішного функціонування у своїй професії. Таким чином, надзвичайно зростає потреба у виваженішому підході до викладання іноземної мови саме в період навчання майбутніх фахівців в університеті, так званої «іноземної мови професійного спрямування».

Спільний проєкт Британської Ради в Україні та Міністерства освіти і науки України 2014-2019 років «Англійська мова для університетів» допоміг системно проаналізувати поточні проблеми викладання англійської мови студентам нефілологічних спеціальностей і частково усунути їх. Проте, пандемія COVID-19, яка почалася в 2019 році, додала нові проблеми, які потребують негайного вирішення для збереження й покращення якості вищої освіти в Україні та в світі.

Дана стаття містить узагальнення проблем викладання англійської мови професійного спрямування, які поставали перед освітянами до пандемії, аналіз поточних проблем, пов'язаних із вимушеною необхідністю впроваджувати дистанційне або змішане навчання в університетах, а також спробу побудування моделі викладання англійської мови в університеті в постпандемічний період, яка базується на ґрунтовному дослідженні поточної ситуації в університеті, заходів, які вживаються у відповідь на нові виклики, а також відгуків здобувачів вищої освіти та викладачів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми викладання англійської мови професійного спрямування вивчали незалежні експерти в проєкті Британської Ради в Україні Род Болайто та Річард Вест (2017) у межах проєкту «Англійська мова для університетів». Т. Голуб (2014) досліджувала інтенсифікацію вивчення іноземної мови на немовних факультетах. Т. Фоменко (2020) зосередив увагу на використанні сучасних підходів до викладання іноземної мови в аграрних ЗВО, а О. Москалюк та І. Ківенко (2020) – на вивченні особливостей навчання публічним виступам

англійською мовою майбутніх політологів. І. Качур (2020) дослідив використання автентичних матеріалів у вивченні іноземної мови.

Вплив пандемії на освіту вивчали такі дослідники як С. Ковальчук та Л. Франчук (2020), О. Комар (2020), Т. Вдовенко (2021). Ю. Коробова (2020) дослідила особливості автономії студентів в умовах дистанційного навчання. А. Коваленко (2021) зосередилася на дослідженні форм і методів викладання іноземної мови умов пандемії.

Метою даної статті є аналіз проблем викладання іноземної мови професійного спрямування, та, на основі заходів щодо їх вирішення та відгуків здобувачів вищої освіти, спроба побудувати модель викладання іноземної мови студентам немовних спеціальностей у постпандемічний період.

Методи дослідження: анкетування, аналіз, синтез, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні Р. Болайто та Р. Веста (2017) серед основних проблем викладання іноземної мови професійного спрямування подані такі труднощі: «недостатнє застосування системи контролю якості, недостатнє поширення інформації щодо розробленої «Програми з англійської мови для професійного спілкування» (Бакаєва та ін., 2005), розбіжності в кількості навчальних годин, які виділено на опанування іноземної мови професійного спрямування на різних факультетах і спеціальностях, низький рівень володіння англійською мовою серед вступників, низька якість методик оцінювання та тестів, недостатній рівень володіння іноземною мовою серед викладачів (переважним чином B2 замість C1), широке продукування та залучення так званих «методичок» замість міжнародних навчальних матеріалів, зосередженість викладачів на дослідницькій та публікаційній активності замість розвитку педагогічної майстерності та опанування нових методів і прийомів навчання, змішані (за рівнем) навчальні групи».

До зазначеного списку проблем, виокремлених Р. Болайто та Р. Вестом, на основі нашого дослідження, можемо також додати такі труднощі: відсутність спеціалізації викладача англійської мови, наприклад, у межах однієї мовної кафедри, яка обслуговує декілька факультетів і спеціальностей, викладач часом змушений викладати іноземну мову одночасно студентам економічних, юридичних, математичних та інших спеціальностей. Таким чином, викладач іноземної мови, з одного боку, перетворюється на «універсального солдата», але, з іншого боку, якість викладання втрачається: викладач змушений опанувати, іноді терміново, нову лексику (юридичну, інженерну, медичну тощо), а оскільки ресурси людського організму, як і часові ресурси, є досить обмеженими,

викладач іноземної мови може не досить глибоко та на неналежному рівні вчасно опанувати новий для себе матеріал.

Крім того, викладач іноземної мови при такому диверсифікованому підході може недостатньо розбиратися в окремих поняттях, процесах та явищах у межах певної спеціальності, які доречно було би використовувати в якості контексту для викладання іноземної мови студентам даної спеціальності.

Іншою великою проблемою є протилежне явище, коли викладач іноземної мови досить тривалий час викладає свою дисципліну студентам певної спеціальності, наприклад, студентам-хімікам, та настільки є впевненим, що за багато років за навчальними матеріалами та мовними підручниками досить досконало опанував хімію, що починає викладати не іноземну мову для студентів-хіміків, а хімію іноземною мовою. А ця крайність, у свою чергу, може призвести до того, що здобувачі освіти можуть засвоїти хибні знання зі свого фаху, оскільки їм викладає їх не спеціаліст з цього фаху.

Після проекту Британської Ради «Англійська мова для університетів» (2014 – 2019 років) ситуація в університетах почала покращуватися. Викладачі більше 30 університетів України пройшли тренінги з викладання іноземної мови професійного спрямування. Почав запроваджуватися «ESP approach», коли фокус викладання було зміщено на викладання мовного контенту в контексті певного фаху. Такий підхід підвищив мотивацію студентів, зняв додаткове навантаження з викладачів.

Також акценти було зміщено на застосування студентоцентрованого підходу з урахуванням потреб здобувачів вищої освіти, їхніх стилів навчання (аудіал, візуал, кінестетик). Велика увага стала приділятися підвищенню внутрішньої мотивації студентів. Збільшення навчальних годин, відведених на розвиток іноземної мови відбулось за рахунок упровадження до навчального плану фахових дисциплін і спецкурсів, які викладаються англійською мовою спеціалістами фахових кафедр.

У 2019 році в Україні стали проводитися акредитації освітніх програм за новими Європейськими стандартами. За акредитацію освітніх програм стала відповідати створена декількома роками раніше, згідно з вимогами Закону України «Про вищу освіту» (2014), нова організація – Національне агентство із забезпечення якості освіти (НАЗЯВО). Національне агентство здійснює акредитацію освітніх програм, керуючись «Положенням про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (2019), яке містить 9 критеріїв для оцінювання освітніх програм для

бакалаврів і магістрів, а також десятий критерій – для програм підготовки докторів філософії, що дозволяє всебічно оцінити освітній процес, проаналізувати труднощі й упровадити найкращі практики.

Незалежні експерти Національного агентства та експерти Галузевих експертних рад під час акредитаційної експертизи уважно вивчають освітній процес за даною освітньою програмою, з урахуванням думки всіх стейкхолдерів: роботодавців, здобувачів вищої освіти, викладачів, адміністрації. Відбувається аналіз людських, матеріальних ресурсів, навчальних матеріалів, доброчесності та прозорості освітнього процесу. Така процедура також дозволила виправити ситуацію з певними труднощами, з якими раніше стикались як викладачі іноземної мови професійного спрямування, так і студенти, а саме: було підвищено внутрішню мотивацію студентів, оскільки вони стали активними учасниками освітнього процесу та зараз можуть впливати як на зміст освіти, так і на організацію освітнього процесу шляхом висловлення своєї думки в регулярних опитуваннях, через органи студентського самоврядування, безпосередньо на зустрічах із керівництвом, викладачами, експертами Національного агентства.

Проте, проблема «методичок» все ще залишається актуальною, як і певне перевантаження викладачів публікаційною активністю, судячи з їх відгуків.

2020 рік разом із пандемією COVID-19 приніс нові труднощі для освітян та здобувачів освіти на всіх рівнях. У березні 2020 року всі заклади освіти України стикнулися з проблемою термінового переходу на дистанційне навчання. Протягом першого місяця, а в деяких навчальних закладах до трьох місяців, мова йшла не про забезпечення якості навчання, а про його продовження в нових умовах. Викладачам бракувало цифрових навичок та комп'ютерної грамотності, навчальні матеріали не були пристосовані до дистанційного використання, педагогів не навчали під час професійної підготовки та перепідготовки методам дистанційної роботи, жоден із них не чув про Zoom, Google meet тощо. У свою чергу, здобувачам вищої освіти, як і викладачам, іноді не вистачало технічного забезпечення: смартфонів, комп'ютерів, ноутбуків, планшетів: іноді єдиний смартфон із доступом до інтернету доводилося ділити студентам із своїми молодшими братами та сестрами – школярами та батьками, які також змушені були працювати у віддаленому режимі.

Перевантажені викладачі іноді не мали змогу прокоментувати оцінку або надати відгук на роботу студента, оскільки терміново розробляли навчальні матеріали для дистанційної роботи, відвідували вебіари, на яких

ознайомлювалися з новими для себе методами роботи у віртуальному просторі, опановували Zoom, Google meet, Google classroom тощо.

Нові виклики також спровокували зниження мотивації студентів до навчання: списувати та порушувати академічну доброчесність стало набагато легше по той бік екрану, коли викладач не міг проконтролювати, чи не користується студент допомогою пошукової системи, підказками в загальному студентському чаті тощо. Навіть сильні студенти перестали докладати багато зусиль, щоби вчитися, бо списувати стало набагато простіше.

Зараз, у 2021 році, багато з перерахованих труднощів успішно подолано. Викладачі опанували різноманітні платформи, цифрові інструменти, діджиталізовані підходи та методи навчання. Проте, проблема якісного оцінювання досі залишається актуальною. Як би викладач не намагався запобігти списуванню, у дистанційному форматі це майже неможливо зробити. Єдиний вихід із цієї ситуації – застосування кейсового методу (case study).

Значна перевага даного методу – повна відсутність готових відповідей, більш того. Іноді правильної відповіді просто немає, точніше, вона може бути будь-яка, якщо студент її зможе обґрунтувати. Ще одною перевагою для студента і для викладача є можливість користуватися під час виконання завдання будь-якими джерелами, навіть допомогою команди, бо кейси – це зазвичай групове завдання. Цей метод значно підвищує внутрішню мотивацію здобувачів освіти, оскільки завдання є максимально практичними та наближеними до реальних професійних завдань. Подібний тип завдань часто є тестовим завданням під час прийому на роботу. Отже, студенти, виконуючи кейс, тренуються практично застосовувати свої знання для отримання й виконання бажаної роботи в майбутньому. До того ж, цей метод надає студентам можливість спробувати свої сили в командній роботі, розвиває soft skills, що також буде значною перевагою для майбутнього фахівця. А викладачу, у свою чергу, не потрібно витратити зусилля, щоб запобігти списуванню. Викладач виступає в ролі порадики, фасилітатора, ментора, друга, який вибудовує відносини довіри між студентом і викладачем.

За багато років до пандемії в наукових колах активно обговорювалося питання змішаного навчання, але викладачі та науковці сприймали таку можливість як віддалену перспективу. Пандемія та спровоковане нею дистанційне навчання здійснило справжню революцію в умах та серцях педагогів. Завдяки цьому освітянська спільнота здійснила величезний крок

уперед – за рік опанувавши таку кількість нових методів, засобів, прийомів навчання, на яку за звичайних умов пішло би не одне десятиріччя.

Назад шляху немає. Майбутнє стало реальністю. Усі надбання цього періоду будуть далі просуватися навіть у постпандемічний період. Викладачі та студенти не відмовляться від переваг змішаного навчання. Особливо це стосується студентів старших курсів, які переважним чином усі працюють. Роботодавці також оцінили переваги дистанційної роботи, коли наради або роботу над проектами можна проводити у віртуальному режимі, не потрібно витратити зайві кошти на оренду великих офісних приміщень, на утримання штату допоміжного персоналу. Отже, змішаний формат навчання в університеті, а зокрема й вивчення іноземних мов, підготує здобувачів вищої освіти до дистанційного формату роботи в майбутньому. Але великою проблемою постпандемічного викладання іноземних мов може стати перенасиченість використанням технологій і платформ та втрата досвіду живого спілкування. Певні докази того можна побачити вже сьогодні, коли студенти і викладачі на деякий час повертаються до аудиторного навчання: викладачі не можуть обходитись без яскравих і цікавих інструментів віртуального навчання (не всі аудиторії обладнані смарт-дошками, комп'ютерами, екранами), а студенти з трудом можуть відволіктися від своїх гаджетів та переключитись на живе спілкування зі своїми колегами та викладачами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Багато проблем допандемічного періоду пов'язано з тим, що викладачі іноземної мови професійного спрямування намагались або застосовувати ті самі підходи, що й для студентів філологічних спеціальностей, або впадали в іншу крайність і намагались викладати іноземною мовою предмети, які не є фаховими для них. Проект Британської Ради в Україні «Англійська мова для університетів» допоміг зрозуміти, що викладання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей кардинально відрізняється від викладання іноземних мов студентам-лінгвістам. Але коли майже всі ці проблеми були вирішені, пандемія поставила перед освітянами нові виклики, пов'язані з дистанційним навчанням: нестача цифрових навичок викладачів, необхідність переводити навчальні матеріали в цифровий формат і опановувати нові методи та прийоми навчання, труднощі з об'єктивним оцінюванням студентів. Долаючи ці проблеми, викладачі здійснили великий крок уперед до змішаного навчання в майбутньому. Але після пандемії освітяни поряд із безумовними перевагами дистанційного навчання стикнуться з такими недоліками, як непристосованість студентів до живого спілкування. Перспективою

подальших досліджень може стати вивчення довгострокових постпандемічних наслідків дистанційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Бакаєва, Г. Є., Борисенко, О. А., Зуєнок, І. І., Іваніщева, В. О., Клименко, Л. Й., Козимирська, Т. І., Кострицька, С. І., Скрипник, Т. І., Тодорова, Н. Ю., Ходцева, А. О. (2005). *Програма з англійської мови для професійного спілкування*. К.: Ленвіт (Bakaieva, H. Y., Borysenko, O. A., Zuyenok, I. I., Ivanishcheva, V. O., Klymenko, L. Y., Kozymyrska, T. I., Kostrytska, S. I., Skrypnyk, T. I., Todorova, N. Y., Khodtseva, A. O. (2005). *English for Specific Purposes (ESP) National Curriculum for Universities*). Retrieved from: https://im.nmu.org.ua/ua/library/national_esp_curriculum.pdf.
- Болайто, Р., Вест, Р. (2017). *Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови. Проект «Англійська мова для університетів»*. К.: Видавництво «Сталь» (Bolitho, R., West, R. (2017). *The internationalization of Ukrainian universities; the English language dimension*. Kyiv).
- Вдовенко, Т. (2021). Викладання сучасної англійської мови в умовах дистанційної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, (53), 41-46 (Vdovenko, T. (2021). Teaching modern English under distance learning. *Research Bulletin of Izmil State Humanitarian University*, (53), 41-46. Retrieved from: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/455>
- Голуб, Т. П. (2014). *Інтенсифікація навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей* (Holub, T. P. (2014). *Intensification of ESP teaching to non-linguist students*). Retrieved from: <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1254?fbclid=IwAR16vz6t9xPu5ESig2ZEzCnJGapcBxKlb btDA1ontkCXPkS8VACevKHqROU>
- Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII (2014) прийнятий Верховною Радою України 01.07.2014 (*The Law of Ukraine on Higher Education No1556-VII* (2014) accepted by Verkhovna Rada of Ukraine on July, 1, 2014). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Качур, І. І. (2020). Використання автентичних матеріалів як креативний підхід до вивчення іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 21, Т. 2, 13-15 (Kachur, I. I. (2020). Authentic materials as a creative approach to learning ESP. *Innovative Pedagogy*, Issue 21, Vol. 2, 13-15). Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_2/21-2_2020.pdf.
- Коваленко, А. (2021). Дистанційне навчання іноземної мови за умов пандемії: специфіка форм і методів роботи. *Актуальні питання гуманітарних наук*, Вип. 35, Том 3, 250-255 (Kovalenko, A. (2021). Distance learning of ESP under pandemic: forms and methods of teaching. *Current problems of Arts*, Issue 35, Vol. 3, 250-255). Retrieved from: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_3/39.pdf.
- Ковальчук, С. В., Франчук, Л. В. (2020). Сучасні тренди вищої освіти України: вплив COVID-19 на формальну, неформальну та дуальну освіту. *Вісник Хмельницького національного університету*, 4, Том 2, 38-41 (Kovalchuk, S. V., Franchuk, L. V. (2020). Modern trends in higher education of Ukraine: COVID-19 impact on formal, non-formal and dual education. *Bulletin of Khmelnytsk National University*, 4, Issue 2, 38-41). Retrieved from: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/03/9.pdf>
- Комар, О. (2020). Можливості реалізації дистанційного навчання англійської мови у ЗВО під час пандемії COVID. *Матеріали конференції УАДО* (Komar, O. (2020). Distance teaching of English in HEIs under COVID. *UERA Conference Proceedings*). Retrieved

from: <http://uera.org.ua/sites/default/files/2020-11/60.%20UERA%20Conference%202020%20Proceedings.pdf#page=79>.

Коробова, Ю. (2020). Особливості автономії студентів в умовах дистанційного навчання. *Матеріали конференції УАДО* (Korobova, Yu. (2020). Certain aspects of student autonomy under distance learning. *UERA Conference Proceedings*). Retrieved from: <http://uera.org.ua/sites/default/files/2020-11/60.%20UERA%20Conference%202020%20Proceedings.pdf#page=79>.

Москалюк, О. В., Ківенко, І. О. (2020). Структура змісту навчання англійського публічного мовлення майбутніх політологів. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 21, Т. 2, 33-37 (Moskaliuk, O. V., Kivenko, I. O. (2020). The content of English public speaking teaching for future Politology specialists. *Innovative Pedagogy*, Issue 21, Vol. 2, 33-37. Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_2/21-2_2020.pdf.

Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2019) Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 11 липня 2019 року № 977 (*Regulation on accreditation of educational programs for university students* (2019). Approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine on July, 11, 2019, No 977). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.

Фоменко, Т. М. (2020). Сучасні підходи до навчання іноземної мови в аграрних закладах вищої освіти *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 68, Т. 2, 208-211 (Fomenko, T. M. (2020). Modern approaches to teaching ESP in agrarian HEIs. *Pedagogy of a creative personality building in higher and secondary schools*, 68, Vol. 2, 208-211). Retrieved from: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/68/part_2/43.pdf.

РЕЗЮМЕ

Диденко Ирина, Загоруйко Людмила, Филатова Елена. Проблемы преподавания иностранных языков студентов неязыковых специальностей: до, во время и после пандемии.

В статье изложены проблемы преподавания иностранного языка профессиональной направленности, с которыми сталкивались преподаватели и студенты до пандемии: недостаточное применение системы контроля качества, различия в количестве учебных часов, отведенных на изучение иностранного языка на разных факультетах, низкий уровень владения английским языком среди поступающих и недостаточный – среди преподавателей, низкое качество методик оценивания и тестов, сосредоточенность преподавателей на исследовательской и публикационной активности вместо развития педагогического мастерства и освоения новых методов и приёмов обучения, смешанные (по уровню) учебные группы, отсутствие специализации преподавателей или, наоборот, ложное представление преподавателей иностранных языков о содержании образования. Также в статье рассмотрены проблемы, которые добавились в период пандемии: перегруженность преподавателей, недостаток у них цифровых знаний и навыков, невозможность обеспечения объективного оценивания в дистанционном формате, недостаточная обратная связь между студентами и преподавателями и т.д. Также в статье рассмотрены пути, которыми было решено подавляющее большинство перечисленных проблем и на основе обобщенного опыта, а также отзывов студентов и преподавателей сделан прогноз относительно преподавания иностранных языков в постпандемический период.

Ключевые слова: иностранный язык профессиональной направленности, проблемы преподавания, пандемия COVID-19, дистанционное обучение, оценивание.

SUMMARY

Didenko Iryna, Zagoruyko Lyudmyla, Filatova Olena. Problems of teaching foreign languages to students of non-language specialties: before, during and after a pandemic.

The article outlines the problems of teaching English for Specific Purposes that teachers and students faced before the pandemic: insufficient application of the quality control system, differences in the number of academic hours allocated for studying a foreign language at different faculties, a low level of English proficiency among applicants and insufficient – among teachers, the low quality of assessment methods and tests, the concentration of teachers on research and publication activity instead of developing pedagogical skills and mastering new teaching methods and techniques, mixed-ability groups, lack of teacher specialization or, conversely, a false idea of teachers of foreign languages about content of teaching. The article also discusses the problems that have added during the pandemic: the overload of teachers, their lack of digital knowledge and skills, the impossibility of providing objective assessment in a distance format, insufficient feedback between students and teachers, etc. The article also discusses the ways in which the vast majority of the listed problems were solved and, on the basis of generalized experience, as well as feedback from students and teachers, a forecast was made regarding the teaching of foreign languages in the post-pandemic period.

Key words: ESP, teaching problems, COVID-19 pandemic, distance learning, assessment.

УДК 37.015.31:172.15]:34(438)

Тетяна Пахотіна

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ORCID ID 0000-0002-5132-4326

DOI 10.24139/2312-5993/2021.03/510-519

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ

У статті проаналізовано ключові нормативно-правові акти, які лягли в основу виховання патріотизму в Республіці Польща. З'ясовано основоположні світоглядні засади європейських нормативно-правових документів із патріотичного виховання. Проаналізовано основний Закон про освіту, його положення про патріотичне виховання, їх практичне застосування на всіх етапах освітнього процесу та в різних напрямках освітньої діяльності. Виявлено ключові засади таких строкових програмних документів, як «Патріотизм завтрашнього дня» та «Незалежний 2018». Робиться висновок, що польський досвід є прекрасним зразком для розбудови сучасної гнучкої системи національно-патріотичного виховання в Україні.

Ключові слова: патріотичне виховання, нормативно-правові акти, патріотизм, громадянська освіта, Батьківщина, національні цінності, закон.

Постановка проблеми. Одне з найбільш часто обговорюваних питань у публікаціях польських освітян – це проблема патріотичного виховання, яка не обмежується простором однієї держави, а має світове значення, пов'язана із загальнолюдськими цінностями. До того ж недавнє сторіччя незалежності Республіки Польща стало відправною точкою для